

Gnezditevna biologija male bobnarice *Ixobrychus minutus* na ribnikih v Dragi pri Igu

Breeding biology of Little Bittern *Ixobrychus minutus* at Draga Ponds near Ig

Ivo A. BOŽIČ

UVOD

Mala bobnarica je v več evropskih državah med najbolj ogroženimi ptičjimi vrstami (Avstrija: v rdečem seznamu v kategoriji vrst v nevarnosti, da izumrejo, v podkategoriji še pred nekaj desetletji regionalno razširjenih vrst, katerih število je v zadnjih 10–20 letih tako upadlo, da je pričakovati njihovo popolno izginotje (Bauer, 1989). Švica: mala bobnarica je zelo ogrožena kot gnezdilka. Upad opazen predvsem v zadnjih 15 letih in populacija se ohranja le še v izoliranih delih (Biber, 1984). Slovenija: tudi le še lokalno razširjena gnezdilka (Geister, 1989), uvrščena v Predlog rdečega seznama ogroženih vrst ptičev v kategorijo ranljivih vrst, za katero je verjetno, da bo prešla v kategorijo prizadete vrste, če bodo dejavniki ogrožanja delovali še naprej (Gregori, Matvejev, 1987)).

Je izrazita selivka, ki se seli ob koncu avgusta, septembra, v začetku oktobra, vrača pa se v drugi polovici marca, aprila in tudi še v začetku maja. Selitev poteka v manjših jatah, v katerih je 10–15 primerkov. Prezimuje predvsem v vzhodni in severovzhodni Afriki (Arnhem, 1980).

Naseljuje predvsem stoječe vode z bogatim obrežnim rastlinjem. Glede na

to, da ima gnezdo vedno v trstu nad vodo, je življenjsko odvisna od prisotnosti primernih sestojev trstičevja. Zadovalji se že z manjšimi ribniki in drugimi, predvsem stoječimi vodami, ki so bogato zaraščene in obraščene z obrežnim rastlinjem.

Draga z ribniki leži blizu Iga pri Ljubljani, na južnem robu Ljubljanskega barja, od Ljubljane oddaljena komaj 15 kilometrov. Ribniki v Dragi so nastali s človekovo pomočjo in sicer z zaježitvijo potoka Draščice. Obstajajo že več kot 200 let, namenjeni pa so bili gojenju rib in rakov. Tudi danes, ko z njimi upravlja Lovska družina Ig in Gozdno gospodarstvo Ljubljana, rabijo v ribolovne namene.

Ribnikov je več, in sicer Špilgut, pod njim Rakovnik, pod tem pa še en manjši, urejen v novjšem času. Pod lovskim domom pa je Prvi ribnik (tudi najbolj ustrezen za gnezdenje male bobnarice), nad njim je Veliki ribnik in nad tem še trije. Poleg tega je bil v zadnjem času narejen še en manjši, in sicer za t.i. Srednjim ribnikom. Sledijo si stopničasto in so pretočni. (Slika 1)

Mala bobnarica v Dragi gnezdi skoraj izključno v Prvem ribniku, posamezni pari pa tudi v Velikem ribniku in Rakov-

niku. Zadnja leta, torej zadnjih pet let, lahko govorimo predvsem o gnezdenju male bobnarice v Prvem ribniku, vendar pa tudi tu njeno število nevarno upada. Tako v letu 1991 ni bilo zasedeno niti eno samo gnezdo!

METODA DELA

Glede na to, da mala bobnarica gnezdi v Dragi izključno v trstičju, si pri terenskem delu ne moremo kaj prida pomagati z optičnimi pripomočki, pa tudi s čolnom ne. Zato je pri iskanju gnezd potreben »neposreden kontakt«: ribnik, za katerega sem predvideval, da v njem morebiti gnezdi mala bobnarica, sem sistematično preiskal po ce-

lotni površini, pri čemer sem brodil v vodi ter preiskoval sestoje trstičja v linijah, ki so med seboj oddaljene največ 3 m. Takšen način dela je zelo učinkovit, je pa naporen in tudi nevaren. Zato brez predhodnega »sondiranja« globine vode in lastnosti tal ni priporočljivo preiskovanje ribnikov kar na slepo.

Tako sem že v drugi gnezditveni sezoni spoznal, da ima mala bobnarica ugodne razmere za gnezdenje v Dragi le v Prvem ribniku pod kočo, v Velikem ribniku nad kočo ter v ribniku Rakovnik. V vseh drugih ribnikih kratko malo ni primernih sestojev trsta, kjer bi lahko mala bobnarica neopazno in tudi uspešno gnezdila.

Vsako gnezdo je terjalo vsaj pet obi-

Foto 1: Samec male bobnarice – Draga pri Igu (I. Božič)

Photo 1: Little Bittern (♂) – Draga near Ig (I. Božič)

skov: prvič sem ugotovil trenutno stanje, drugič, ko je bilo leglo polno in sem med drugim tudi izmeril jajca celotnega legla, pa tretjič, ko naj bi obročkal mladiče. Sledil je četrti obisk, ko so bili večji mladiči že obročkani in končno še peti obisk, ko sem poskušal ugotoviti, koliko dni se mladiči sploh zadržujejo v gnezdu.

Ribnike v Dragi sem sistematično preiskoval v letih 1982–1991, vendar moram dodati, da v letih 1987 in 1988 terenskega dela nisem opravil.

REZULTATI

Gnezdo

Gnezdo male bobnarice je razmehoma majhno, narejeno iz suhih stebel trsta in rogoza ter »postlano« s še drobnejšimi stebelci in »metlicami« trsta in rogoza. Je skrbno skrito. V gnezdilni okoliš pride samec pred samico, loti se izdelovanja gnezda in po nekaj dnevih se mu pridruži samica, ki potem nadaljuje začeto delo (Felix, 1975). Medtem ko se samica posveča gnezdu, ji samec pridno prinaša gradivo. V času od poletja 1981 do vključno 1991 sem našel v Dragi na Ljubljanskem barju kar trideset gnezd male bobnarice, mnoga so bila pozneje tudi izplenjena, tako da je bilo število mladičev bistveno manjše od števila jajc. Vsa gnezda so bila v trstičju nad vodo, nikoli v trstičju na suhem in tudi ne v grmovju ali drevju. Ravno tako je bilo gnezdo vedno narejeno iz suhih, drobnih bilk trsta, rogoza, le redkeje so bila vmes vpletena tudi sveža stebelca. »Globelica« gnezda je

bila tudi vedno postlana z drobnimi steblikami trsta (vključno s končnim »razčehljanim« delom), včasih tudi s posameznimi, suhimi trstnimi listi. Gnezdo je nameščeno med steblike, katerih število je precej različno, vendar nikoli pod deset. Gnezdo je nad vodo na različni višini. Tako je bilo eno gnezdo najvišje nad vodo 67 cm, najnižje pa le 7 cm, vendar pa se zadnji podatek najbrž ne ujema z resnično višino. Verjetno je gnezdo zaradi deževja in razmočenosti zdrsnilo navzdol. Opazil sem namreč, da so se gnezda, v katerih so se izvalili mladiči in bili nekaj dni v njih, »zdrsnila« za nekaj cm navzdol, tudi za 15 cm.

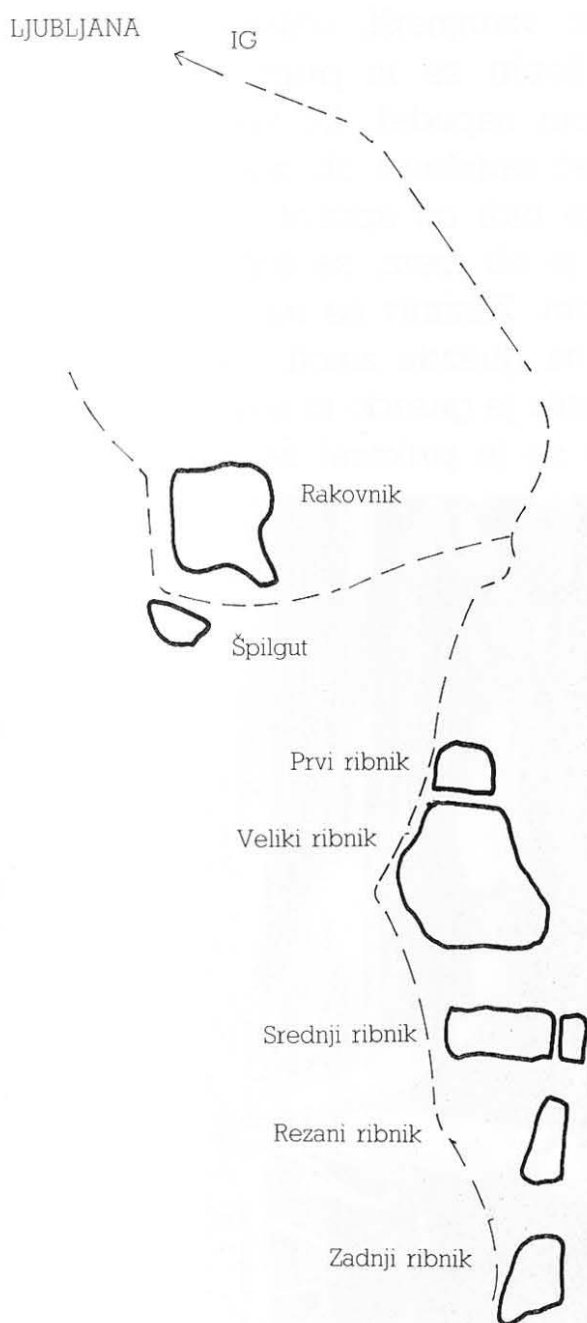
Predvsem višina gnezda (ki je sicer različna, saj se suče od 10 do 22 cm, v enem primeru le 8 cm), je nedvomno odvisna od gostote trsta, kjer je gnezdo. Redkejša ko je trstičje, višje je gnezdo, vendar pa v preredkem trstičju mala bobnarica gnezda sploh ne bo naredila. Večkrat sem opazil, da je gnezdo skoraj na robu čistine, ki v večji nevarnosti omogoči, da ptič lahko odleti na varno.

Globelica gnezda je izredno plitva, včasih je praktično ni, tako da more ptica na hitro zapustiti gnezdo. Nedvomno v takih primerih »pomete« z gnezda prenekatero jajce. Žal sem pri mnogih gnezdih, kjer je sicer valjenje potekalo normalno, opazil eno, tudi dve jajci v vodi, kar kaže na to, da je globelica gnezda res plitva.

Mala bobnarica je nagnjena h kolonij-skemu gnezdenju. Tako sem v eni sezoni našel več gnezd, vzemimo za primer Prvi ribnik, kjer so bila posamezna gnezda med seboj oddaljena manj kot 10 m. Ta ribnik meri približno 1,13 ha;

v letu 1983 sem tu našel kar šest gnezd ali 5,3 na hektar. Opazil sem tudi, da včasih v bližini gnezd mali ponirek. Očitno ju medsebojna bližina ne moti.

Mala bobnarica pri nas gnezdí praviloma enkrat letno, opazil pa sem, da ob izgubi jajc naredi drugo gnezdo ter si tako ustvari nadomestno, manj številno leglo.

Slika 1: Lega ribnikov v Dragi pri Igu

Fig. 1: Location of ponds in the Draga valley near Ig

Jajca

Število jajc je različno (5–7, Makatsch 1969, 5–6, Felix 1975; 5 ali 6 jajc v leglu navaja tudi Gooders 1990; 4–7 Arnhem 1980; 4–10 Borm in Garms 1981; medtem ko Hartert 1912–21 pravi, da samica znese praviloma 5–7, včasih 4 ali tudi 8–9 jajc, zato pa Fergusson in Willis 1987 navajata za srednjo Evropo le 3–4 jajca). Jajca male bobnarice, ki so »normalne jajčaste« oblike, so bele barve, komaj iznesena so svetlikajoča se in snežno bela, vendar v teku valjenja ta lesk izgubijo. Število jajc je različno, tako sem našel v posameznih gnezdih samo štiri, največkrat pa šest jajc, tudi sedem, v enem gnezdu celo osem. Samica, ki znese vsak dan po eno jajce, je začela nesti sredi maja in nekje med 20. in 25. majem je leglo bilo že polno. Na jajca tako lahko naletimo v drugi polovici maja, ves junij in tudi v začetku julija. Tako sem recimo 2. 7. 1986 našel dve gnezdi, pri čemer je bilo v enem gnezdu šele troje jajc, v drugem gnezdu pa sem našel šest jajc. Povprečno število jajc v Dragi pri Igu v gnezdu male bobnarice je 5,46.

Foto 2: Jajca male bobnarice – Draga pri Igu (I. Božič)

Photo 2: Little Bittern's eggs – Draga near Ig (I. Božič)

Iz navedenih podatkov o dolžini in širini izmerjenih jajc male bobnarice, prikazanih v tabeli 2, lahko tudi izračunamo, da je razlika med najdaljšim in najkrajšim izmerjenim jajcem 7,2 mm (po Hartertu 6,6 mm) in pri premeru izmerjenih jajc 3,0 mm (po Hartertu 4,1 mm).

Valjenje

Valjenje traja okrog 17 dni, pri čemer sodelujeta oba partnerja (Arnhem, 1980). Valjenje se po pravilu začne že takoj s prvim jajcem in zato se tudi mladiči valijo drug za drugim, kar traja tudi pet in več dni, pri čemer so med njimi precej opazne razlike. Vendar sem v enem gnezdu, kjer je bilo tudi na koncu nesenja le četvero jajc (to je bilo 25. 6. 1984), videl, da so vsa štiri jajca naključno istočasno. Naslednji dan, to je 26. 6. 1984, so bili izvaljeni vsi štirje mladiči. V tem primeru je očitno začela valiti z zadnjim jajcem (kar je izjema od pravila).

Kadar se približate gnezdu z valečo malo bobnarico, ta zavzame značilno varovalno držo in obmiruje. Običajno sem na gnezdu naletel na samca, manjkrat na samico, čeprav ima ravno samica izredno varovalno barvo. Nedvomno ima samica pomembnejšo vlogo pri valjenju ponoči. V enem primeru se mi je celo zgodilo, da sem zagledal gnezdo male bobnarice, se mu približal in šele takrat opazil, da je na gnezdu samica! Sploh pa ima valeča mala bobnarica, ne glede na to, ali je samec ali samica, navado, da se na gnezdu v nevarnosti stegne kvišku in tako obmiruje. S takšno varovalno držo,

kar velja še zlasti za samico, kratkomalo »izgine« med steblikami trsta.

Valeči ptič pazi na jajca, da se ne »razlezejo« po gnezdu in zaradi plitve, skoraj ravne globelice gnezda celo padejo v vodo. Tako jih venomer, kot sem imel priložnost videti, s kljunom spravlja na kup pod sebe, da bi jih ogrela.

Opazil sem, da samica ob motenju kar hitro zapusti gnezdo, medtem ko je samec vztrajnejši, včasih kar napadalen. Šopiri se in pripravlja, da bo s kljunom napadel. Ko sem se le malo preveč zadrževal ob gnezdu, se je nazadnje tudi on spravil z gnezda, toda ostal je ob njem, se šopiril in grozil s kljunom. Zanimiv se mi zdi primer, ko sem na gnezdu zmotil valečo samico. Zapustila je gnezdo in na moje presenečenje se je prikazal samec, obstal ob

Foto 3: Samica male bobnarice – Draga pri Igu (I. Božič)

Photo 3: Little Bittern (♀) – Draga near Ig (I. Božič)

gnezdu in začel spet »groziti«. Spomnim se tudi dogodka, ko sem se približal gnezdju male bobnarice z mladiči. Povsem neslišno se je prikazal samec in meni navkljub sedel na gnezdo, pri tem pa se je med šopirjenjem perja pripravljaj na napad s kljunom.

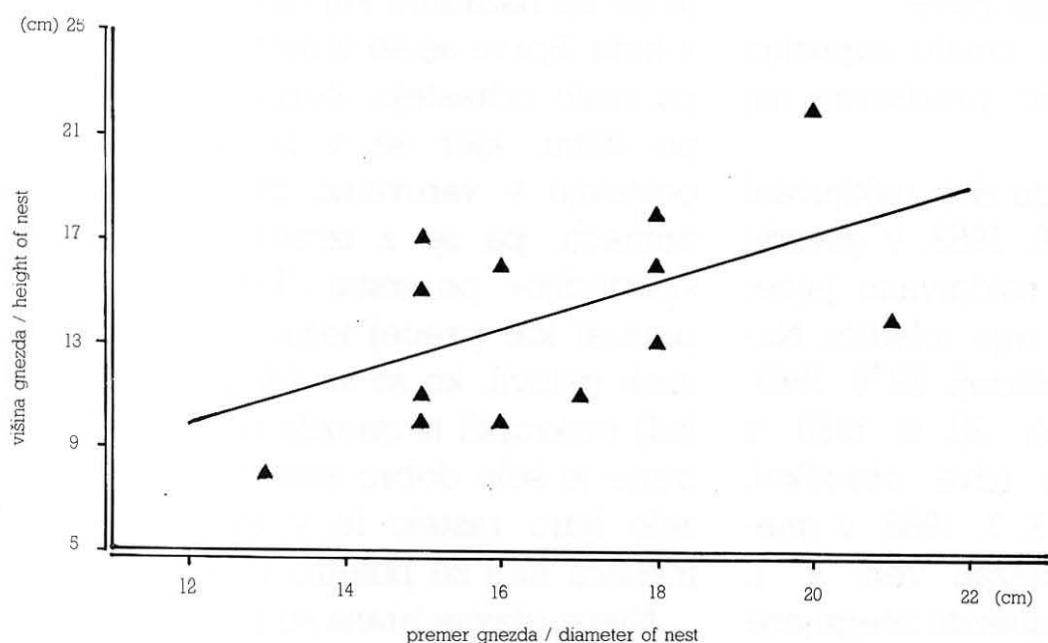
Mala bobnarica je posebnost tudi v premikanju v trstičju. S svojimi dolgimi prsti se prav spretno oprijemlje steblik trsta ter izredno spretno in tudi hitro »hodi« po njih. Pravo nasprotje pa je njeno premikanje ob lovu, ko se tako rekoč ne gane; le komaj opazno se pripravi, bliskovito useka in že ima ribico v kljunu. Kadar se približuje gnezdju, v katerem so jajca ali mladiči, se premika počasi, komaj opazno in zgodi se, da sploh ne opazimo, kdaj, kako in od kod se je vzela; kratko malo je že ob gnezdju ali pa celo že čepi v njem. Tako kot se neopazno približa in zasede gnezdo, tako se tudi neopazno oddalji in »izgine« med trsti. Mala bobnarica je dejavna predvsem v mraku in ponoči,

redkeje podnevi in še to predvsem v času hranjenja mladičev, ko jim prinaša hrano, ki pa je za vedno lačne kljune ni nikoli dovolj.

Oglašja se s kratkim in kar dobro slišnim »vurr«. Slišimo tudi »jik«, »gek« in podobne kvakajoče glasove (Felix, 1975), sicer pa je na splošno bolj tiha in skrita. Oglašja se zjutraj in v mraku, toda 4. 7. 1981 sem jo poslušal kar ves dopoldan, ko se je oglašala, skrita v trstičju. Tudi 8. 6. 1989 jo je bilo slišati podnevi, vendar se je oglasila le parkrat in potem popolnoma utihnila.

Mladiči

Glede na to, da začne mala bobnarica valiti že s prvim jajcem, se tudi mladiči valijo več dni. Ob številnem leglu se dogaja, da je najstarejši mladič že en teden star in tik pred tem, da zapusti gnezdo, medtem ko se najmlajši šele prebija iz jajčne lupine. Izvaljeni mladiči so pokriti z »zlatim« puhom in imajo svetle kljunčke. Zanimivo je tudi

Slika 2. Korelacija med premerom in višino gnezda ($N = 30$, $r = 0,5$, $p = 0,01$)

Fig. 2. Correlation between nest's diameter and height above water surface

Tabela 1: Podatki o gnezdih male bobnarice

Table 1: Data on Little Bittern's nest

	min (cm)	max (cm)	$\bar{X}$ (cm)	sd	N
višina nad vodo height above water	7	67	41,4	12,2	30
premer gnezda diameter of nest	13	21	16,6	1,9	30
višina gnezda height of nest	8	22	14,1	3,6	30

Tabela 2: Jajca male bobnarice

Table 2: Little Bittern's eggs

	min (mm)	max (mm)	$\bar{X}$ (mm)	sd	N
dolžina length	31,1	38,3	35,55	1,76	87
širina width	24,5	27,5	26,09	0,73	87

to, da mladiči, ki so sicer izvaljeni majhni, takoj spregledajo. Po svojem videzu pa sprva spominjajo na nekakšnega »zmajčka«. Mladiči izredno hitro rastejo in se po velikosti izenačijo s starimi že v dveh tednih, medtem ko imajo perje šele delno razvito. Nasploh so mladiči močno podobni samici, vendar so proge spredaj po vratu temnejše, po hrbtu pa bolj rdečkasto rjave.

Mladiči razmeroma kmalu zapustijo gnezdo, za nazornejšo predstavo naj navedem primer:

23. 6. 1983: v gnezdu dve naključani jajci in eno celo; 25. 6. 1983: v gnezdu dva mladiča in eno naključano jajce; 26. 6. 1983: v gnezdu trije mladiči. Nadaljnji potek je bil naslednji: 29. 6. 1983: v gnezdu trije mladiči; 30. 6. 1983: v gnezdu trije mladiči (dva obročkal, eden je premajhen); 3. 7. 1983: v gnezdu trije mladiči, splezali ven; 4. 7. 1983: dva mladiča ob gnezdu iztegnjena obmirovala, ko sem se približal; 5. 7. 1983: spet dva mladiča ob gnezdu; 9.

7. 1983: mladiči razkropljeni v trstičevju. Iz tega sledi, da so mladiči ostali v gnezdu 10 dni in da so bili vsaj dva dni v neposredni bližini gnezda. Seveda pa je vprašanje, koliko časa ostanejo v gnezdu, če jih nihče ne moti.

Mladiči, ki tudi sicer ostanejo v gnezdu komaj dober teden, se v nevarnosti postavijo v bran, celo izbljujejo hrano in se ne nazadnje kaj hitro porazgubijo v trstu. Sprva se še vrnejo v gnezdo, ko pa malo odrastejo, čepijo razkropljeni po trstju, kjer se v nevarnosti takoj postavijo v varovalno držo; če to ne pomaga, pa se z izredno spretnostjo »razhodijo« po trstju. Tako sem imel parkrat kar precej težav in tudi nisem vseh polovil, ko so se (da bi jih obročkal) razkropili iz gnezda in šli peš, kajti perje je šele dobro zasnovano. Mladiči zelo hitro rastejo in v starosti enega meseca tudi že poletijo (Felix, 1975).

Njena glavna hrana so različne vodne živali, kot so manjše ribe, žabe, paglavci, mehkužci in žuželke (Felix, 1975).

Med mojimi opazovanji so bile na »jedilnem listu« odraslih malih bobnaric in mladičev skoraj vedno majhne ribe.

Mladičem prinašata hrano oba starša in ravno v času njune skrbi za mladiče vidimo, kako se mala bobnarica večkrat spreleti z enega konca ribnika na drugega. V začetku prinešeno hrano starša

Foto 4: Mladič male bobnarice – Draga pri Igu (I. Božič)

Photo 4: Little Bittern (young) – Draga near Ig (I. Božič)

preprosto odlagata v gnezdu, tako da si mladiči postrežejo sami. Zanimivo je videti, kako komaj kak dan star mladič kljuva okrog sebe. Očitno nagonsko išče hrano. Po nekaj dneh, ko so mladiči že malo večji, pa starša vtikata hrano naravnost v vedno lačne kljune hitro rastočih mladičev. Zgodilo se je celo, da je eden izmed mladičev izbruhal ribo, dolgo okrog 9 cm in z že napol prebavljeno glavo. Ob enem gnezdu, kjer je bilo tudi sicer nekaj ostankov rib, so mladiči v obrambi bruhal kar cele kose rib.

LITERATURA

ARNHEM, R., 1980: Der grosse Kosmos-Naturführer: Die Vogel Europas, Kosmos, Gesellschaft der Naturfreunde, Franchische Verlagshandlung, Stuttgart.

BAUER, K., 1989: Rote Listen der gefährdeten Vogel und Säugetiere Österreichs und Verzeichnisse in Österreichs vorkommenden Arten, Österreichische Gesellschaft für Vogelkunde, Wien.

BIBER, O., 1984: Bestandesaufnahmen von elf gefährdeten Vogelratten in der Schweiz, Der Ornithologische Beobachter, Band 81, Heft 1, März 1984.

BORM, L., GARMS, H., 1981: Živalstvo Evrope, Mladinska knjiga.

FELIX, J., 1975: Vogel an Seen und Flüssen, Bertelsmann Ratgeberverlag, München.

FERGUSON-LEES, J., I. WILLIS, 1987: Vogel Mitteleuropas, BLV Verlagsgesellschaft, München, Wien, Zürich.

GEISTER, I., 1989: Slovenski prispevek k evropskemu ornitološkemu atlasu. Izdalo in založilo Društvo za opazovanje in proučevanje ptic Slovenije, Ljubljana.

GOODERS, J., 1990: Field Guide to the Birds of Britain and Europe, Kingfisher Books, London.

GREGORI, J., S. D. MATVEJEV, 1987: Predlog rdečega seznama ptičev Slovenije, Varstvo narave, letnik 13, Ljubljana

HARTERT, E., 1912-1921: Die Vogel der palaarktischen Fauna, Band II, Autorisierter Nachdruck, Verlag von J. Cramer.

MAKATSCH, W., 1969: Wir bestimmen die Vogel Europas, Verlag J. Neumann-Neudamm, Melsungen Basel Wien.

POVZETEK

– V ribnikih v Dragi pri Igu sem med leti 1982 in 1991 sistematično spremljal gnezditev male bobnarice.

– V teh letih sem našel 30 gnezd.

– Mala bobnarica ima gnezdo med steblikami trsta nad vodo.

– Povprečna višina gnezda nad vodo je 41,4 cm.

– Povprečna višina gnezda je 14,1 cm.

– Povprečni premer gnezda je 16,6 cm.

– Iz navedenih podatkov (glej sliko 2) je tudi opazna korelacija med premerom in višino gnezda.

– Zbral sem podatke o gnezdnem gradivu, velikosti in namestitvi gnezd ter številu in merah jajc.

– Mala bobnarica se nagiba h kolonijskemu gnezdenju; največja gostota gnezd v Dragi je bila v Prvem ribniku, ko sem v letu 1983 našel tu kar šest gnezd, kar pomeni 5,3 gnezd/ha.

– Povprečno število jajc v gnezdih male bobnarice v Dragi je 5,46, povprečna velikost pa $35,55 \times 26,09$ mm.

– Čeprav literatura navaja, da se mladiči izvalijo v obdobju petih in več dni, sem enkrat našel gnezdo s štirimi jajci, kjer so se vsi mladiči izvalili istega dne.

SUMMARY

– From 1982 to 1991 the Little Bittern's breeding was systematically followed at the ponds of Draga near Ig.

– In that period 30 nests were found.

– Little Bittern builds its nest in the reeds above water.

– Average nest height above water is 41.4 cm.

– Average nest height is 14.1 cm.

– Average nest diameter is 16.6 cm.

– The stated details also show the correlation between the nest's diameter and height. (Fig. 2)

– Data on nest material, sizes and placing of nests as well as number and sizes of eggs were gathered.

– Little Bittern is inclined to colony breeding; the greatest nest density was recorded at the First Pond, where I found, in 1983, no less than six nests, what equals 5.3 nests per ha.

– Average number of eggs in the Little Bitterns' nests at Draga is 5.46, their average size being 35.55×26.09 mm.

– Although various references state that the Little Bittern's chicks hatch over the period of five days and more, I found a nest containing four eggs, from which all chicks emerged on the very same day.

ZAHVALA

Andreju Sovincu se zahvaljujem za pomoč pri zbiranju podatkov o ribnikih, Davorinu Tometu pa za računalniško obdelavo nekaterih podatkov.

Ivo A. Božič, Na jami 8, 61000 Ljubljana

